

Atsiminimai apie apsisprendimą ir naujo kelio pradžią Memories of a Resolution and the Beginning of a New Path

Arvydas Pocius

Dimisijos generolas leitenantas, Seimo narys
Retired Lieutenant General, Member of the Parliament of the Republic of Lithuania

Aprašiau kelis su Lietuvos nepriklausomybės atkūrimu susijusius istorinius įvykius, kurių sukuryje man, paprastam piliečiui ir Sąjūdžio žaliaraiščiui, teko dalyvauti. Galbūt tie epizodai nėra valstybinės reikšmės, tačiau jie autentiški, aprašyti asmens, kuris tuo metu turėjo vykdyti būtent tokias užduotis. Tada, kai vieni tik stebėjo tuos įvykius ir laukė, kuo viskas pasibaigs, kiti, rizikuodami savo ir artimųjų likimais, atliko pareigą. Toks buvo mūsų asmeninis santykis su tuometine istorine realybe.

Laikas bėga negailestingai, kai kurie buvę mano bendražygiai jau iškeliavo anapilin, kartu nusi-nešdami ir savo istorijas į nežinią, o kiti iki šiol tebegyvena prisiminimais, kaip tada mes, okupacinei Rusijos kariuomenei tebesant Lietuvoje, atkūrėme savo kariuomenę, bendromis pastangomis išvarėme okupantus iš Lietuvos ir tapome NATO, Europos Sąjungos nariais. Šiomis dienomis nedaug kas atkreipia dėmesį, kaip stovi žilagalviai Lietuvos kariuomenės kūrėjai savanoriai iškilmingomis progomis rikiuotėse ir didžiujasi dabartine Lietuvos kariuomene, mūsų kariuomenės generolais, karininkais, kurie yra baigę Lietuvos karo akademiją ir prestižines Vakarų šalių karo mokslo institucijas. Džiugu, kad šiems jau nebeteko patirti tarnybos svetimoje okupacinėje kariuomenėje ir paskui juos nebesivelka joks įtarimų šleifas kaip paskui dalį mūsų tautiečių, atėjusių tarnauti į Lietuvos kariuomenę. Nepasitikėjimą kėlė ypač tie, kurie sugrįžo iš tarnybos sovietinėje kariuomenėje, kai okupacinės kariuomenės jau nebebuvo Lietuvoje.

Ir niekas dabar negali paneigti, kad dalis tų, kurie sugrįžo į Lietuvą ir pasiprašė priimami į Lietuvos kariuomenę, nebuvo Rusijos karinės žvalgybos specialiai parengti ir nevykdė jiems paskirtų užduočių. Keletas tokių agentų buvo atskleisti, pašalinti iš kariuomenės ir perduoti teisėsaugai. Rusijos karinė žvalgyba tęsia darbą toliau, ieško Rusijos režimui prijauciančių visose pasaulio šalyse, taip pat ir Lietuvoje dairosi, ką užverbuoti.

Aiškumo dėlei įdedu ištrauką iš „Politinės ir psichologinės ardomosios veiklos taisyklių“, kurias maždaug penki šimtai metų prieš Kristų sukūrė garsusis Kinijos karo strategas Sun Tzu:

„Nėra aukštesnio meistriškumo už priešo pasipriešinimo sugniuždymą be kovos.

Tiesioginė karo taktika būtina tik mūšio lauke, nes tik netiesioginė taktika gali lemti tikrą ir tvarią pergalę.

Naikinkite viską, kas vertinga, prieš krašte.

Didžiųjų šalių pasiuntinius apkaltinkite kriminaline veikla, taip pat kitokiais būdais kenkite jų statusui ir griaukite jų reputaciją. Išstatykite juos viešai jų bendrapiliečių pajuokai.

Nevenkite padėti net žemiausios kilmės ir labiausiai niekinamiems žmonėms. Žlugdykite priešo vyriausybių darbą visomis turimomis priemonėmis.

Received: 27/01/2026. **Accepted:** 06/04/2026.

Copyright © 2026 Vladas Sirutavičius. Published by the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania. This is an Open Access article distributed under the terms of the [Creative Commons Attribution Licence \(CC BY 4.0\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Sėkite nesantaiką ir nesutarimus tarp prieš šalis piliečių. Jaunus nuteikite prieš senus. Visais būdais kenkite prieš kariuomenę ir jo kariniams ištekliams, griaukite jo karinių pajėgų discipliną. Menkinkite senas prieš tradicijas ir jo garbinamus dievus. Negailėkite pažadų ir atlygio už informaciją, taip pat lešų tam, kad įsigytumėte bendrininkų. Siųskite savo slaptus agentus visomis kryptimis. Nešykštėkite nei pinigų, nei pagundų, nes už tai jums grįš su kaupu.“

Išdėstytas kaimyninių valstybių atžvilgiu agresyviai nusiteikusios šalies veikimo principų rinkinys faktiškai be jokių pakeitimų ar išlygų galioja ir šiomis dienomis.

Rusijos karinės žvalgybos (GRU) ir valstybės saugumo komiteto (KGB) agentai mūsų šalyje veikė tuomet, kai mums teko tarnauti Lietuvos kariuomenėje. Jų buvo tarp mūsų, todėl turėjome elgtis atsargiai ir budriai. Įvairiose situacijose, įvykus nelaimingiems atsitikimams kaip vieną iš galimų priežasčių visuomet įvardindavome priešišku šalių specialiųjų tarnybų darbą. Mes buvome atsargūs, įtarūs ir nepatiklūs. Tada turėjome tokie būti, nes privalėjome saugoti valstybę, saugotis ir saugoti kitus.

Naujo kelio pradžia

Kai prasidėjo pirmieji SSRS prezidento Michailo Gorbačiovo „perestroikos“ ir „glasnost“ vardu leidžiami sovietinio režimo varžtų atsukinėjimai ir klibinimai Lietuvoje, aš dirbau Kūno kultūros ir sporto komitete prie LSSR Ministrų Tarybos dziudo ir savigynos imtynių vyriausiuoju treneriu. Kadangi tik prieš porą metų buvome atsikraustę gyventi iš Kauno į Vilnių, labai greitai pajutome, kaip lietuviybė ir patriotizmas šiuose miestuose skyrėsi. Tačiau netrukus pamatėme, kad ir čia, Vilniuje, prasideda kažkoks bruzdėjimas, nepasitenkinimas sovietine valdžia. Mus su žmona maloniai džiugino, kad ir Vilnius ima kelti lietuvių kalbos vartojimo klausimą įstaigose, parduotuvėse, nes daug kur buvo girdima tik rusų ir lenkų kalba. Pajutome, kad ir čia, Vilniuje, prasidėjo lietuvių tautos atgimimo judėjimas. Nuėjau į pirmąjį mitingą, surengtą Katedros aikštėje, tiesiog pasižiūrėti. Širdis džiaugėsi, kad kažkas jau prasidėjo. O kur man eiti? Pas ką? Su kuo pasitarti? Vilniuje tokių artimų ir patikimų žmonių pagal pažiūras neturėjau. Gal tik darbo kabineto kolegą, kartais gerąją prasme pravardžiuojamą „Vaikščiojančia sporto enciklopedija“, – Praną Rimšą. Jis labai domėjosi visais naujais „bruzdėjimais“ Vilniuje. Mačiau, kad Pranas šiems naujiems reiškiniams prijaučia, tad pradėjau ir aš su juo atviriau kalbėti. Pranas turėjo gerus ryšius sporto komiteto spaustuvėje, kur būdavo spausdinamos sporto renginių programos, brošiūros ir plakatai. Iš kažkur gavęs atsinešė pirmuosius „Atgimimo“ laikraščio egzempliorius, toje mūsų spaustuvėje nemažais kiekiais juos perkopijuodavo, ir pradėjome abu po truputį platinti tiek komitete, tiek savo pažįstamiems. Paskui jis atsinešė kitokios antitarybinės literatūros ir ją nukopijavęs pasidalino su manimi. Taip po truputį tuos leidinius platinome ir patys skaitėme. Viena iš perspausdintų knygų buvo karo metais vokiečių išleista knyga apie sovietų įvykdytas žudynes Rainiuose. Kuo toliau, tuo darėsi įdomiau. Sporto komitete susibūrė Sąjūdžio tvarkdarių, vadinamųjų žaliaraiščių, tvirtų, augalotų vyrų būrys ir mus pakvietė saugoti mitingų Vilniaus aikštėse. Sužinojome, kad ir vėl bus organizuojamas mitingas Vingio parke, ir apsaugai vėl reikia vyrų. Gavome žalius raiščius su Gedimino stulpais. Saugojom tribūną, kurioje kalbėjo drąsūs žmonės. Po to vėl pakvietė į talką – Katedros aikštėje saugojome Sąjūdžio organizuotą mitingą, kuris vyko 1988 m. vėly rudenį. Tai buvo LSSR išrinktų deputatų į SSRS Aukščiausiosios Tarybos (AT) suvažiavimą palydos. Mitingas buvo surengtas prieš deputatams išvykstant į Maskvą, kad šie ten perduotų lietuvių tautos valią ir norus. Saugojome tribūną su deputatais ir kitais kalbėtojais. Širdis džiaugėsi matant minioje daugybę mūsų trispalvių. Viena kita Latvijos, Estijos vėliava. Į šį mitingą atvykę ukrainietis ir baltarusis mums atnešė savo tautines vėliavas, kad greta aukštai šalia tribūnos plevėsuojančių Lietuvos, Latvijos ir Estijos vėliavų pririštume ir jų vėliavas. Taip jie norėjo pademonstruoti, kad ukrainiečiai ir gudai yra su mumis, ir jie taip pat nori būti laisvi.

Mitinguose sužinojau daug naujų dalykų, istorinių faktų, drąsesni kalbėtojai pradėjo kalbėti apie nepriklausomybės atkūrimą. Ten pirmą kartą ir išvydau profesorių Vytautą Landsbergį, Arvydą Juozaitį,

Antaną Terlecką, Vytautą Petkevičių, Romualdą Ozolą, dainininkus Vytautą Kernagį, Algirdą Kaušpėdą ir daugybę anksčiau dar nematytų žmonių. Tuo metu man jie buvo nežinomi, tačiau imponavo drąsiomis pažiūromis. Pradėjau daugiau domėtis atgimstančiu tautos išsivadavimo judėjimu. Ne kartą prisiminiau iš savo a. a. dėdės Antano Budrio, buvusio politinio kalinio, vaikystėje girdėtus žodžius apie laisvą Lietuvą. Buvo labai gaila, kad jis, tiek iškentęs, nesulaukė šių dienų.

Tuo laikotarpiu Vilniaus milicininkais, kurie buvo daugiausia rusakalbiai, Sąjūdis nepasitikėjo, todėl jų ir nebuvo prašoma užtikrinti viešąją tvarką mitinguose. Buvo netgi atvirkiškiai: Vilniaus milicininkai kartu su SSRS vidaus kariuomenės kariais Katedros aikštėje per mitingą surengė demonstrantams „bananų balių“. Tai nuo ko gi, mes, Sąjūdžio žaliaraiščiai, saugojome mitingų kalbėtojus ir jų klausytojus? Esu įsitikinęs, jeigu mūsų ten nebūtų buvę, per mitingus minioje buvę KGB parengti provokatoriai ar „Jedinstvo“ mušeikos būtų bandę daug dažniau išprovokuoti riaušes. Ne kartą tokius „drąsuolius“ ir rėksnius reikėjo tramdyti ir išprašyti iš mitingų vietos. Ten žmonių minioje sukinėjosi ir KGB darbuotojai, sovietinės armijos žvalgybos karininkai.

Vėliau buvo visame pasaulyje nuskambėjęs „Baltijos kelias“ – ištisa 650 km ilgio susikibusių žmonių iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos grandinė nuo Vilniaus iki Talino. Tą 1989 m. rugpjūčio 23 d., minint 50-ąsias Molotovo–Ribentropo pakto ir slaptųjų protokolų, nulėmusių Baltijos šalių nepriklausomybę, pasirašymo metines, iš Vilniaus išvykome savo automobiliu – VAZ „aštuntuku“ – visa šeima link Ukmergės. Pamatę nedidelį tarpelį tarp žmonių sustojome, pakeleje pastatėme automobilį ir visa šeima – žmona Namida, sūnus Tadas ir dukra Akvilė – įsiliejome į gyvąją žmonių grandinę.

Nenorėjau, kad tai apsieitų be manęs. Jaučiau kažką tokio savo kraujyje, savo genuose: aš turiu būti būtent tarp tų žmonių, kurie išdrįso pasakyti sovietinei santvarkai „ne“, gana tylėti ir vergauti. Todėl savęs ir klausiau: „Kas kitas, jeigu ne aš?“

Sovietų armijos karinių bilietų gražinimo ir protesto akcija

Taip jau sutapo, kad tą 1990 m. vasario 16 d. savaitgalį pas mus į svečius Vilniun buvo atvažiavęs brolis Bronius su savo šeima. Kaip Sąjūdžio žaliaraištis iš anksto žinojau, jog Sąjūdis organizuoja sovietų armijos karinių bilietų gražinimo akciją–protestą prie tuometinių LSSR AT rūmų, tad buvau apsisprendęs dalyvauti šioje akcijoje – gražinti sovietinės armijos atsargos karininko karinį bilietą ir parašyti raportą SSRS gynybos ministrui maršalui Dmitrijui Jazovui dėl neteisėto okupuotų šalių piliečių ėmimo tarnauti į okupacinę kariuomenę. Savo raporte atsisakiau duotos priesaikos SSRS ir sovietinės armijos atsargos karininko laipsnio. Tą raportą minioje rašiau popierius lapus pasidėjęs broliui ant nugaros.

Smalsūs žurnalistai su fotoaparatais ir vaizdo kameromis bei tarp jų apsimitę užsieniečiais kagėbistai visus filmavo ir fotografavo. Tiems kagėbistams šioje akcijoje dalyvavę Lietuvos vyrai buvo aiškūs priešai, laužantys duotą tarnaujant sovietų armijoje kario priesaiką ginti ir saugoti SSRS, todėl visus mus jie ir norėjo „suskaičiuoti“. Vienas toks apsimitęs žurnalistas įkyriai prašė leisti nufilmuoti mano atsargos karininko karinį bilietą. Jei būčiau leidęs tai padaryti, būtų buvę lengviau mane surasti. Vis dėlto susirado, nors ir šiek tiek vėliau. Po tos protesto akcijos praėjus kelioms dienoms į mano kabinetą respublikiniame Kūno kultūros ir sporto komitete Vilniuje prisistatė lietuvis KGB majoras. Pokalbis buvo rimtas. Iš pradžių jis bandė mane įbauginti, paskui „draugiškai“ patarti, kad baigčiau tą savo pradėtą veiklą su sąjūdininkais, nes vis tiek mes nieko nepešime, mat jie kontroliuoja visą „perestroiką“ ir Sąjūdžio veiklą, todėl tik gavome laiko truputį nuleisti garą. Tai, kad aš parašiau raportą SSRS gynybos ministrui dėl karinio laipsnio ir priesaikos atsisakymo, jis įvardijo kaip didelę klaidą ir tikino, kad dėl to galiu turėti problemų.

Dar šiek tiek paklausęs jo grasinimų perėjau į „kontrpuolimą“ ir pasakiau, kad jis pats yra naivus, nes nesupranta realybės. Visa Rytų Europa jau išsivadavo iš komunistinio režimo, Berlyno siena jau sugriauta ir išsivadavimo proceso nebesustabdysi. Lietuva tuoj bus laisva ir mes būsime nepriklausomi nuo SSRS.

Paklausiau: „O kur tu tada dėsiesi, važiuosi gyventi į Rusiją? Juk esi lietuvis ir turbūt turi čia šeimą, tad pats pagalvok apie save.“

Gerokai vėliau sužinojau, kad jis paliko KGB ir nuėjo dirbti į susikūrusį Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamentą, o paskui dirbo privačiame versle.

Nežinau, kaip visa ši istorija būtų pasibaigusi, jeigu ne mūsų Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo deputatai, vadovaujami AT Pirmininko prof. Vytauto Landsbergio, po kelių savaitių paskelbę Kovo 11-osios Aktą.

Po kelių mėnesių į mūsų namus buvo atneštas registruotas vokas su „spravka“ iš sovietų armijos karinio komisariato Vilniuje. Lietuva jau buvo paskelbusi apie Kovo 11-osios Aktą, todėl pažymos turinys, kad esu pažemintas iki sovietų armijos eilinio kario laipsnio ir įtrauktas į atsargos eilinių karių sąrašus, manęs nejaudino. Norėjau ją suplėšyti ir išmesti, bet žmona Namida pasiūlė palikti kaip istorinį eksponatą. Taip ir padariau. Dabar ji yra Vytauto Didžiojo karo muziejaus archyvuose Kaune.

Trispalvė virš tatamių

1988 m. lapkritį LSSR AT priėmė įstatymą dėl naujos LSSR vėliavos patvirtinimo. Gedimino pilyje Vilniuje beveik po penkiasdešimties metų vėl suplevėsavo Lietuvos trispalvė ir visur buvo galima ją oficialiai naudoti. Buvo sugrąžinta senoji valstybinė trispalvė vėliava: geltona, žalia, raudona. Tai jau buvo viena iš realių „perestroikos“ apčiuopiamų „dovanų“ nepatenkintai sovietine santvarka lietuvių tautai. Maskva leido tai padaryti – davė truputį pajusti laisvės.

1989 m. sausį su Lietuvos dziudo vyrų ir moterų rinktinėmis atvykome į SSRS dziudo čempionatą. Kadangi pas mus jau buvo prasidėjęs Atgimimas ir buvau įsitraukęs į vadinamųjų Sąjūdžio žaliaraiščių veiklą, kaip Lietuvos delegacijos vadovas nusprendžiau į Minską nusivežti naująją, tuo metu dar LSSR, bet mūsų išsvajotąją trispalvę. Čempionato išvakarėse per delegacijų vadovų ir varžybų organizatorių pasitarimą paklausiau varžybų organizacinio komiteto pirmininko, Baltarusijos sporto komiteto pirmininko pavaduotojo Putkovo, ar turi naująją Lietuvos vėliavą. Buvo kategoriškai atsakyta, kad jokių naujų vėliavų jie nepripažįsta, ir bus taip, kaip būdavo anksčiau: kabės visos 15 sovietinių respublikų ir SSRS vėliavos. Tada pareiškiau, kad Lietuvos rinktinė čempionate nedalyvaus, jeigu nebus pakelta naujoji oficiali Lietuvos vėliava. Vakare vykusiame varžybų atidaryme Lietuvos komanda į dalyvių parodą neišėjo. Tarp varžybų organizatorių kilo nemažas šurmulyš. Prie mūsų komandos prisistatė du Baltarusijos KGB darbuotojai ir mėgino mus paveikti psichologiškai. Pasiūliau jiems susisiekti su Lietuvos sporto komiteto pirmininku Zigmū Motiekaičiu. Tą patį vakarą paskambinau į Vilnių ir papasakojau savo kolegoms apie susidariusią situaciją bei paprašiau, kad informuotų sporto komiteto vadovybę.

Kitą rytą varžybos laiku neprasidėjo. Buvo pranešta, kad vėluojama dėl techninių kliūčių. Po kurio laiko, žiūriu, prie manęs ateina vienas iš Baltarusijos varžybų organizatorių ir „Goskomsporto“ atstovas iš Maskvos ir sako: viskas gerai, vėliavą galima pakeisti. Paprašė, kad ją duočiau. Greitai sumečiau, kad gali ir apgauti – paėmę vėliavą dingti, ir tikslas nebus pasiektas. Pasakiau, kad neduosiu, pats užlipsiu į balkoną ir ten pakeisiu vėliavą. Jie sutiko. Užlipau į antrą aukštą, senoji LSSR vėliava, kaip ir kitos sovietinės vėliavos, kaip tik kabėjo nuleista nuo balkono atramos, per patį sporto salės vidurį, virš varžybų vyriausiojo teisėjo stalo. Varžybų dalyviai sužiuro, ką ten ketinu daryti. Nuėmiau senąją LSSR vėliavą ir pakabinau naująją trispalvę. Pasigirdo plojimai – daugiausia plojo Baltijos ir Kaukazo respublikų atstovai, kiti turbūt dar nelabai suprato, ką tai reiškia ir kas čia įvyko. O Lietuvos dziudo rinktinė tuo momentu pasiekė labai svarbią politinę pergalę – pirmą kartą SSRS čempionate buvo iškelta Lietuvos trispalvė vėliava. Džiaugiausi Lietuvos dziudo rinktinės sportininkų, trenerių ir sporto teisėjų solidarumu. Tik du rusakalbiai treneriai šiam demaršui nepritarė.

Tai buvo istorinis čempionatas: Lietuvos dziudo rinktinės sportininkai kovojo ant tatamio po trispalve Lietuvos vėliava, o panevėzietė Daina Kvietkauskaitė iškovojo dar ir šio čempionato sidabro medalį.

Grįžus į Lietuvą, sporto komiteto pirmininkas Zigmas Motiekaitis sukviėtė visus komiteto darbuotojus į pasitarimą, kuriame buvo aptarta per dziudo čempionatą Minske susidariusi situacija. Visų sporto šakų atstovams buvo pasakyta: reikia elgtis taip pat principingai, kaip tai padarė dziudo rinktinė, ir ateityje į varžybas vykstantys sporto šakų atstovai čempionatuose turi dalyvauti su trispalvėmis vėliavomis. Jomis bus aprūpinta ir visi privalės patys nusivežti į varžybas, nes vietiniai organizatoriai kitose respublikose jų dar neturės.

Apie nelengvą trispalvės pripažinimo istoriją Minske buvo rašyta „Sovetskij Sport“ ir visuose to meto Lietuvos laikraščiuose.

1990 m. vasario 23–25 d. dvi Lietuvos rinktinės išvyko dalyvauti tarptautiniame sambo ir graikų-romėnų imtynių turnyre Netanijos mieste Izraelyje. Šis turnyras buvo skirtas per 1972 m. Miuncheno olimpiadą per palestiniečių teroristinį išpuolį žuvusiems Izraelio imtynių teisėjams ir imtynininkams atminti.

Lietuvos sambo federacijos prezidento Pranciškaus Eigmino dėka buvo gautas iš Izraelyje gyvenančių buvusių jo auklėtinių, kurie Vilniaus universitete pas jį treniravosi savigynos imtynių sekcijoje, o atvykę į Izraelį propagavo sambo imtynes, kvietimas Lietuvos rinktinėi dalyvauti tarptautiniame turnyre.

Kai susitikau su varžybų organizatoriais, kurie daugiausia buvo išeiviai iš SSRS, kaip komandos vadovas paklausiau dėl Lietuvos trispalvės iškėlimo šių varžybų sporto salėje. Iš pradžių man buvo pasakyta, kad ten kabo raudona SSRS vėliava ir mes su ja turime dalyvauti. Paprieštaravau, kad SSRS rinktinė dalyvauja atskirai, o Lietuvos rinktinė atvyko dalyvauti su oficialiai LSSR AT 1988 m. patvirtinta vėliava. Pasakiau, kad tą patį darėme per SSRS čempionatą Minske.

Leido. Nuėjome į sporto salę, kur po valandos turėjo prasidėti varžybos, ir salės darbininkas nuleido virvę su palubėje kabojusiomis valstybinėmis šių varžybų dalyvių vėliavomis. Pačiame viduryje, pastūmę į šonus kitų valstybių vėliavas, padarėme vietos mūsų trispalvei, ir ji kartu su kitomis vėliavomis pakilo į skirtą vietą. Pakėlęs galvą žiūrėjau ir džiaugiausi, kad jau pasiekėme vieną rimtą politinį tikslą – dalyvaujame varžybose su trispalve vėliava kaip atskira Lietuvos rinktinė, o ne kartu su SSRS komanda.

Asmens sargybinis

1990 m. kovo 11-osios – Lietuvos Nepriklausomybės Atkūrimo Akto paskelbimo dienos – daugelis lietuvių labai laukė. Tą sekmadienio rytą džiaugėmės, norėjosi, kad tokią dieną pokštų fejerverkai, kiltų į orą signalinės raketos, kauktų sirenos ir garsiai skambėtų bažnyčių varpai, bet viso to kažkodėl nebuvo. Pasvarstę priėjome prie išvados, kad, matyt, taip buvo AT deputatų ir vadovybės padaryta sąmoningai tam, kad Maskva dar nesusigaudytų, kas čia, Lietuvoje, įvyko per savaitgalį.

Susirinkę į darbą kovo 12-osios, pirmadienio, rytą, dauguma darbuotojų sveikinome vieni kitus ir spėliojome, o kaipgi reaguos Maskva, kad Lietuva pasiskelbė *de jure* jau esanti nepriklausoma valstybė. Kas dabar bus?

Sporto komitete kaip savo srities specialistai iškart sumojome, kad šis faktas atvers Lietuvai galimybes dalyvauti visose Europos, pasaulio ir olimpinėse žaidynėse kaip atskirai komandai, o ne SSRS rinktinių sudėtyje. Mums tai buvo labai gera žinia žiūrint iš profesinio taško. Tikėjome, kad nepriklausomybė atvers Lietuvos sportininkams visas galimybes sportuoti ir dalyvauti įvairiose pasaulio šalyse organizuojamose sporto varžybose, ir tai bus galima daryti be Maskvos ir KGB kontrolės. Šios naujai atsiversiančios galimybės turėjo būti didžiulė motyvacija Lietuvos sportininkams, o ypač jaunimui, nes anksčiau norint patekti į tarptautines varžybas reikėdavo prasimušti pro SSRS korumpuoto sporto barjerus ir čempionatus. Žodžiu, džiaugėmės ir laukėme, kas bus toliau.

Laukti ilgai neteko. Antroje dienos pusėje iš Sąjūdžio būstinės buvau paprašytas kaip Sąjūdžio žaliaraištis atvykti į AT rūmus ir perimti iš tuo metu dar milicininko saugomą Pirmininko kabineto apsaugą, o kai posėdis baigsis, saugoti ir patį AT Pirmininką Vytautą Landsbergį. Va čia tai naujiena, man buvo pavesta tokia atsakinga užduotis, kurią, be jokių abejonių, privalėjau vykdyti, nes kas nors tai turi daryti,

ir jeigu jau manęs to paprašė, tai aš ir stengsiuosi tai atlikti kaip įmanoma geriau. Susitvarkiau savo darbus ir kabineto kolegai pasakęs, kad po pietų privalau išvykti, paskambinau žmonai į darbą paprašyti, kad paimtų vaikus iš darželio, nes aš, gali būti, namo grįšiu labai vėlai.

Kai atvykau į AT rūmus, ten, kur buvome sutarę su Sąjūdžio atstovu susitikti, nuėjome tiesiai prie AT Pirmininko kabineto. Priimamajame dar tebesėdėjo uniformuotas milicininkas, kuris saugojo LTSR AT Pirmininko Algirdo Brazausko kabinetą. Prisėdome tame „laukiamajame“ ir mes. Netrukus į darbo dienos pabaigą su savo daiktais iš kabineto pasirodė A. Brazauskas ir kartu su jį saugojusiu milicininku išėjo. Aš ir dar vienas jaunas vaikinukas iš Kauno, taip pat vadinamasis žaliaraištis, perėmėme budėjimą – pradėjome saugoti Lietuvos Respublikos AT Pirmininko darbo kabinetą.

Tą vakarą Pirmininkas kartu su kitais parlamentarais dirbo maždaug iki 2 val. nakties ir tik tada pasirodė prie savo kabineto. Ten dar šiek tiek užtruko; kai parvežėme jį namo, jau buvo gerokai po antros valandos, pats parsiradau į namus apie trečią, o 8 val. ryte jau turėjome sėdėti AT garažui priklausančioje „Volgoje“ ir 8.30 val. vėl atvykti į Žvėryną prie AT Pirmininko namų, kad Pirmininką saugiai nuvežtume į AT ir palydėtume iki darbo kabineto. Kai kitos dienos rytą Pirmininkas jau darbavosi AT rūmų posėdžių salėje, buvo nuspręsta nuo tos dienos saugoti ir jo namus, nes jis jau buvo tapęs nepriklausomybę paskelbusios valstybės vadovu, o tai, aišku, siutino SSRS politinę vadovybę bei nepatenkintuosius čia, Lietuvoje, todėl bet kuriuo momentu buvo galima sulaukti iš KGB ar jų agentų ir provokatorių kiaulyščių. Todėl reikėjo užbėgti už akių nenumatytiems įvykiams ir tinkamai organizuoti prevenciją. Kai atvykome į AT Pirmininko namus ir šeimos nariams paaiškinome, kad čia reikia įsteigti apsaugos postą, kai kuriems namiškiams tai buvo netikėta ir nesuprantama, ar tikrai šito reikia. Nebuvome mes profesionalūs asmens sargybiniai, bet kliovėmės jau įgyta žaliaraiščių patirtimi, vidine nuojauta – darėme taip, kaip išmanėme. Kai kurie iš pirmųjų asmens sargybinių buvome imtynių sporto meistrai ir fiziškai mokėjome apsiginti patys bei apginti kitus. Tai buvo graikų-romėnų imtynių sporto meistrai Valentinas Mizgaitis, Giedrius Dambrauskas, Stasys Sabalius ir dar keli vyrai, gerai išmanantys dvikovines sporto šakas.

Artėjanti grėsmė

1991 metai. Sausio 8 d. prie AT susirinko didžiulė rusakalbių minia, suorganizuota „Jedinstvo“ lyderių ir, aišku, užsakovų iš Maskvos, kurie tikėdamiesi nuversti Lietuvos valdžią bandė šturmuoti AT rūmus. Per radiją ir televiziją, telefonais buvo skubiai kviečiami Sąjūdžio žmonės ir visi Lietuvos piliečiai, palaikantys šalies valdžią, ginti AT pastatą, tiksliau – taip sunkiai iškovotą laisvę ir nepriklausomybę. Kaip buvęs Sąjūdžio žaliaraištis ir savanoris AT Pirmininko asmens sargybinis, pažadėjęs prireikus ir vėl ateiti į pagalbą, su keletu kolegų iš Kūno kultūros ir sporto departamento atlėkėme automobiliu į AT rūmus. Ruošėmės kuo tikriausiai panaudoti tai, ką sugebame, prieš bandančius veržtis „jedinstvininkus“. Lauke stovinčią rusakalbių minią nustūmė Sąjūdžio žmonės, o keletas bandžiusių veržtis į AT pastatą buvo atvėsinti vandeniui iš priešgaisrinei apsaugai skirtos žarnos. Lietuvos žmonės apgynė savo išrinktą valdžią. Maskvos bandymas suorganizuoti, kad Lietuvos „darbininkų ir valstiečių“ liaudis nuverstų šalies valdžią, nepasisėkė. Tą dieną atsilaukėm.

Sausio 11 d. vėl pavojų paskelbė AT Pirmininkas V. Landsbergis ir pakvietė žmones rinktis prie svarbiausių Lietuvos strateginių objektų. Ir vėl, kaip ir buvau pažadėjęs, atsiradau prie AT rūmų. Padėtis buvo jau grėsminga, nes sovietų armijos kariškiai pradėjo užiminėti kai kuriuos pastatus (Krašto apsaugos departamento (KAD) patalpas, buvusius SDAALR ir karinius techninius klubus, vadinamąsias automokyklas ir t. t.). AT rūmų apsauga jau buvo sustiprinta KAD darbuotojais, pasieniečiais ir savanoriais. Patekti į pastatą nebuvo taip paprasta. Susisiekiu su Česlovu Jezersku ir prisijungiau prie jo vyrų, o vėliau prie Valentino Mizgaičio KAD pasieniečių greito reagavimo būrio vaikinių, tarp kurių buvo ir keletas mano buvusių auklėtinių, kuriuos teko treniruoti dziudo kovos meno.

Tada po Vilnių pradėjo siautėti sovietų armijos kariškiai. Po Lietuvą važinėjo karinės mašinos, visuose sovietų armijos kariniuose daliniuose paskelbta padidinta kovinė parengtis ir t. t. Po sovietų armijos Spaudos rūmų šturmo, kai buvo sužeistas KAD savanoris Vytas Lukšys, AT Pirmininkas ir KAD generalinis direktorius Audrius Butkevičius pasirodė AT pirmojo aukšto hole, buvo pasakytos labai rimtos kalbos: padėtis darosi grėsminga, ir visi, šiuo metu esantys AT rūmuose, kas nori, dabar galės tapti Lietuvos kariais savanoriais, davę kario priesaiką pagal tarptautinę teisę, Ženevos ir Vienos konvencijas įgis kario statusą. Taigi, kiekvienas asmeniškai privalome apsispręsti ir prisiekti Lietuvos Respublikai duodami kario priesaiką. Davė penkiolika minučių apsispręsti. Kas negali dėl kokių nors priežasčių – gali palikti pastatą. Keliolika tokių vyrų atsirado – išėjo nuleidę galvas. Ką jie mąstė tuo metu, nežinau, bet mintys turbūt visų galvose buvo vienodos – noras gyventi, o tie, kurie buvo vedę ir turėjo vaikų, matyt, galvojo apie juos, kas bus su jais, jeigu žus, o gal tiesiog pagailėjo savęs ir egoizmas bei natūrali žmogiškoji baimė juos įveikė. Daugelis iš mūsų taip pat buvome vedę ir turėjome mažamečių vaikų, tad ar tai galėjo būti pasiteisinimas išeiti ir neginti Lietuvos, kai ji yra pavojuje? Tų išėjusiųjų ir palikusių mus aš nepateisinu ir neįsivaizduoju, kaip jie jaučiasi dabar, kai viskas baigėsi gerai, – tada apsigynėme, atsilaikėme ir dabar gyvename laisvoje ir nepriklausomoje Lietuvoje.

Tą 1991 m. sausio 11-osios vakarą visi, pakėlę dešinę ranką, kartojome KAD direktoriaus Audriaus Butkevičiaus skaitomą kario priesaikos tekstą, pirmiausia garsiai ištardami kiekvienas savo vardą ir pavardę. Paskui duotą priesaiką patvirtinome parašais. Tada buvo pasakyta, jog nuo šios akimirkos mūsų duota kario priesaika įsigalioja. Dabar esame kariai, todėl privalėsime vykdyti savo viršininkų įsakymus ir AT pastato be jų leidimo palikti negalėsime. Buvo paskirstyti postai, užduotys. Taip prasidėjo mano kario savanorio tarnyba. Gavau iš KAD būrio vado Valentino Mizgaičio keletą specialių užduočių – reikėjo palydėti kai kuriuos AT deputatus, delegacijas ir vykdyti kitokias užduotis. Vėliau į AT rūmus atvežė sportinių ir biatloninių mažo kalibro šautuvų bei šovinių. Vyrų prisinešė lazdų, laužtuvų, metalinių strypų ir t. t. Kai kurie atsinešė medžioklinių šautuvų. Po Sausio 13-osios nakties ir aš atsinešiau į AT uošvio dvivamzdį medžioklinį 16 kalibro TOZ'ą bei gerą krūvą šovinių – kulkų ir grankulkių.

Nuolat visi budime, laukiame blogiausio – sovietų kariuomenės šturmo. Dienos susimaišė su naktimis... Susirinkusi minia linguodama dainavo, giedojo giesmes, ir tik pervargę žmonės eidavo kur nors pailsėti arba traukdavo į savo namus, iš kur buvo atvykę, o juos pakeisdavo kiti. Žiūrėdami pro langą įsidėmėdavome žmones, laikančius vėliavas arba plakatus su miestų užrašais, juos turėjo veikiausiai tam, kad atvykę gynėjai nepasiklystų ir matytų, kur susitikti su kraštiečiais, ir, ko gero, tam, kad visi matytų, kad čia ginti AT suvažiavo žmonės iš visos Lietuvos.

1991 m. sausio 17 d. po kruviniųjų Sausio 13-osios įvykių skubiai buvo priimtas įstatymas dėl Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos (SKAT).

Šis įstatymas buvo labai reikalingas, kad oficialiai būtų įteisintas Lietuvos gynėjų savanorių statusas. Tapę kariais savanoriais ir nešiodami skiriamuosius ženklus, nurodančius mūsų priklausomybę, pagal tarptautinę teisę jau turėjome kombatanto statusą.

Būdami AT rūmuose sausio ir vasario mėnesiais ten esančiais telefonais galėjome laisvai skambinti, ryšys nebuvo nutrauktas ir normaliai veikė, tad mano artimieji ir giminės jau žinojo, kad esu savanoris – AT gynėjas. Grėsmei atslūgus sugrįžau į namus ir vėl reguliariai vaikščiojau į savo darbą respublikiniame sporto komitete.

Vieną vakarą pas mus į namus atvažiavo Dainius Janėnas, mano pusseserės Loretos Pociūtės-Janėnienės vyras, ir tiesiai išdrožė: „Arvydai, arba pasiimk mane su savimi, arba aš išeisiu į mišką. Daugiau nebegaliu, reikia ką nors daryti. Noriu į krašto apsaugą.“ Pasišnekėjome. Pasakiau, kad paklausiu, kada ir kur galiu jį nuvesti.

Susiskambinau su Česlovu Jezersku ir sutarėme susitikti. Jis pasiūlė mums nueiti pas paskirtą naująjį SKAT štabo viršininką Joną Gečą. Nuėjome ir labai rimtai pašnekėjome, kad visi kartu atsilaikėm, apgyvenėm AT, ir dabar reikia atkurti Lietuvos kariuomenę, juk dar nežinia, kaip viskas baigsis, nes sovietinė

kariuomenė dar tebėra čia, be to, svarbiausi valstybiniai objektai dar tebėra sovietų armijos okupuoti. Jis pakvietė mus abu į savo kuriamą KAD SKAT štabą. Tada ir aš galutinai nusprendžiau palikti darbą respublikiniame sporto komitete ir tapti profesinės karo tarnybos kariu, pereiti pagal civilinį Darbo kodeksą dirbti į besikuriantį SKAT štabą.

Vasario viduryje pradėjome organizacinį darbą – neturėdami jokių etatų, nuo nulio, be atlyginimo. Oficialiai pirmieji etatai buvo pradėti kurti kovo pirmąją dieną. Pas Joną Gečą jau buvo štabas iš kelių žmonių, kurie buvo likę AT rūmų gynyboje nuo sausio mėnesio. Pradėjome ir mes ten nuolat lankytis.

Tapo aišku, kad bus gautas finansavimas ir etatai naujai kuriamai valstybinei gynybinei struktūrai. Taigi, netrukus tapsime etatiniais KAD SKAT darbuotojais.

Man pasiūlė būti štabo organizacinio sektoriaus viršininku. Tai ir buvo pirmosios krašto apsaugos struktūroje etatinės mano pareigos.

Savo darbą ir pareigas supratau taip, kad savanorių būriai, kuopos ir rinktinės turi būti sukurti pokariu veikusios Lietuvos laisvės kovotojų-partizanų struktūros pavyzdžiu – savanoriai turi atsirasti visoje Lietuvos teritorijoje. Jie turi būti pasirengę veikti visuose miestuose, rajonuose, miesteliuose ir Lietuvos miškuose.

Kūrėsi SKAT štabas, rinktinės, kuopos. Mes, organizacinio sektoriaus darbuotojai, važinėjome po visą Lietuvą ir susitikdavome su žmonėmis, pasiryžusiais ginti neseniai laisvę atgavusią ir apsigynusią Tėvynę. Susitikome su tikrais Lietuvos patriotais – jie tuo metu neklausė, o kiekgi mes mokėsime už tą savanorišką tarnybą Tėvynei. Tačiau kartais žmonėms buvo neaišku, kas tai per karinė tarnyba kuriama, todėl teko daug kalbėtis ir aiškinti. Man labai daug padėjo ryšiai iš ankstesnio darbo – visoje Lietuvoje pažinojau nemažai imtynininkų ir kitų sporto šakų kolegų trenerių bei sportininkų, tad pažintimis teko ne kartą pasinaudoti. Buvę kolegos treneriai, rajoninių sporto komitetų skyrių darbuotojai, sportininkai padėjo suorganizuoti rajonuose susitikimus su vietos valdžios atstovais, šauliais, LLKS partizanais, politinių kalinių ir tremtinių atstovais ir kitomis to meto patriotiškai nusiteikusiomis visuomeninėmis organizacijomis.

SKAT štabe labai daug diskutavome, ginčijomės, kokia vis dėlto turi būti ta mūsų naujoji SKAT. Vyrų, kurie buvo Lietuvos šaulių sąjungos nariai (LŠS), lenkė prie LŠS struktūros, o mes, kurie jais nebuvo ir matėme, kaip pasielgė LŠS vadovybė per sausio įvykius (nepakluso KAD direktoriui ir nenorėjo būti jam pavaldūs, tad tokiu sprendimu šansą tapti atsikuriančios Lietuvos kariuomenės dalimi prarado), panašios į LŠS visuomeninę sukarintą organizaciją kurti nenorėjome. Kaip liaudyje sakoma, jie pavėlavo įsėsti į nuvažiuojantį traukinį.

Taigi, mums buvo aišku viena: atkuriame Lietuvos kariuomenę. Tik tai jokiū būdu neturi būti daroma sovietų kariuomenės pavyzdžiu. Iš karčios patirties žinojome, kad tokios kariuomenės tradicijų ir visų blogybių iš ten mums nereikia. Gerai yra žinoti bent kaip neturi būti. Aišku buvo ir tai, kad turime kurti naują, vakarietiško demokratinio pasaulio kariuomenės modelį. Tačiau iš kur pasisemti patirties? Ačiū Dievui, apie senas lietuviškas tradicijas galėjome paklausti dar gyvų buvusių tarpukario Lietuvos karininkų, buvusių karių, partizanų. Patriotizmas ir Lietuvos kariuomenės tradicijos galėjo būti paimtos iš tarpukario kariuomenės laikų, tačiau šiuolaikinė karyba ir karo mokslas nuo anų laikų buvo jau toli pažengęs. Reikėjo ieškoti pagalbos užsienyje, kas galėtų patarti, kaip kurti šiuolaikinę, demokratinius pagrindais grįstą Lietuvos kariuomenę. O iš kur gauti instruktorių, karinių patarėjų?

Aiškios vizijos, kokia turėjo būti SKAT, neturėjome, tik buvome girdėję apie JAV ir Šveicarijos nacionalines gvardijas, skandinaviškus „Home guard“us“, todėl norėjome būti panašūs į juos ir į tai orientavomės.

Lietuvos vyrai, nebuvo abejingi Lietuvos likimui, atėjo į savanorių gretas – vieni tapo etatiniais SKAT civiliais darbuotojais, kiti karininkais ar puskarininkiais, o dar kiti pasišventė būti tiesiog eiliniiais kariais savanoriais.

Labai daug mums padėjo teritoriniu principu kuriant SKAT padalinius LŠS vietiniai šauliai, buvę pokario partizanai ir politiniai kaliniai, tremtiniai. Beveik kiekviename mieste ar rajone pabendravęs su

jais gaudavau informacijos apie patikimus vyrus, kuriais buvo galima pasitikėti ir kalbėti apie ginkluotą valstybės gynybą.

Nuo Sąjūdžio žaliaraiščių laikų pažinojau nemažai labai patikimų ir atsidavusių Lietuvai vyrų, kai kurie jų pradėjus kurtis apsaugos ir gynybinėms struktūroms nuėjo dirbti į AT apsaugos skyrių, kuriame vienus iš vadovujančių postų užėmė graikų-romėnų imtynių sporto meistrai Stasys Sabalius ir Giedrius Dambrauskas, o kiti įstojo į KAD mokomąjį junginį, kuriam vadovavo triskart pasaulio savigynos imtynių čempionas Česlovas Jezerskas. Pasaulio jaunimo graikų-romėnų imtynių čempionas Valentinas Mizgaitis buvo vienas iš pirmųjų Sąjūdžio žaliaraiščių ir KAD darbuotojų. Su Juozu Juocevičiumi, Europos bokso čempionu, iš respublikinio sporto komiteto kartu vykdėdavome Sąjūdžio žaliaraiščiams skirtas užduotis ir vėliau abu drauge nuėjome tarnauti į SKAT.

Po kruvinųjų 1991 m. sausio įvykių Vilniuje iki pat rugpjūtį užgesusio komunistinio pučo Maskvoje pabaigos daug kas besikuriančioje Lietuvos kariuomenėje vyko stichiškai. Į gynėjų gretas galėjo stoti asmenys beveik be jokio patikrinimo. Vėliau, kurdami KAD, VSAT, SKAT struktūras, pradėjome reikalauti asmens dokumentų, rekomendacijų, pildyti ir siųsti anketas į Vidaus reikalų ministeriją su užklausomis dėl teistumo, ir tada daug kas išaiškėjo. Kai kurie asmenys buvo nyslėpę teistumą, kiti slapstėsi nuo teisėsaugos ir pan. Po truputį pradėjome valyti kariuomenę nuo kompromituojančių asmenų. Tačiau tam reikėjo laiko.

Atkūrus Lietuvos ir Rusijos diplomatinis santykius ir suregulavus dvišalius politinius santykius prasidėjo politinės konsultacijos ir derybos dėl okupacinės Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos. Vyriausiuoju Lietuvos derybininku dėl Rusijos kariuomenės išvedimo iš Lietuvos buvo paskirtas AT Pirmininko pavaduotojas Česlovas Stankevičius. Darėsi aišku, kad okupacinė kariuomenė trauksis iš okupuotų Rytų Europos šalių ir iš trijų Baltijos valstybių. Dėl išvedimo terminų su Rusija derėjosi kiekviena šalis atskirai. Tapo aišku, kad pirmieji sovietų armijos daliniai paliks Lietuvos teritoriją jau 1992 metais. Tačiau kad tai vyktų sklandžiai pagal politikų susitarimus ir patvirtintą grafiką, mes, Lietuvos kariuomenės kariai, turėjome okupantams „padėti“ sklandžiai ir be konfliktų išsinešdinti iš mūsų gimtosios žemės.

Tuo metu Lietuvos teritorijoje dar tebebuvo 5 divizijos ir 295 atskiri daliniai bei mažesni kariniai vienetai su 34 600 Rusijos kariuomenės karių.

1992 m. sausio 8 d. LR Vyriausybė uždraudė įsivežti į Lietuvos teritoriją karinę tarnybą į Rusijos kariuomenę pašauktus naujokus ir bet kokį papildomą kontingentą – ar tai būtų kariai, ar Rusijos kariuomenei skirta karinė technika. Tai buvo galima daryti tik su LR Vyriausybės žinia ir leidimu. Aišku, Rusijos kariškiai, kaip buvę padėties šeimininkai ir įpratę nieko nepaisyti okupuotose šalyse, šį nutarimą ignoravo. Buvo gauta operatyvinė informacija, kad ketinama iš Rusijos į Lietuvą įvežti kelis tūkstančius naujokų atitarnavusiems dvejus metus ir namo išvykusiems šauktiniams kariams pakeisti. Be to, buvo pastebėta, kad Rusijos kariškiai automobiliais ir geležinkeliu iš Lietuvos gabena įvairius krovinius. Tai jie darė nelegaliai, neturėdami jokių leidimų ir dokumentų. Buvo vežamos statybinės medžiagos, degalai, ir nežinia, kas dar buvo paslėpta konteineriuose, sukrauta ir uždengta brezentu ant geležinkelio platformų.

Krašto apsaugos ministro įsakyme buvo nurodyta nuo balandžio 18 d. pradėti vykdyti priemones, numatytas galimo papildymo išvedamos iš Lietuvos Respublikos Rusijos kariuomenės nauju kariniu kontingentu užkirtimo plane. Kadangi karinius oro uostus Kėdainiuose ir Kazlų Rūdoje Rusijos kariuomenė absoliučiai kontroliavo ir į teritoriją patekti buvo sudėtinga, reikėjo pasiruošti juos blokuoti iš išorės. Kazlų Rūdos oro desanto divizijai priklausanti oro uostą blokuoti buvo pavesta SKAT, o Kėdainių oro uostą – mokomajam junginiui.

SKAT štabe buvo parengtas operacinis Rusijos karinių dalinių blokavimo ir patikrinimo postų įrengimo planas. Tai buvo padaryta daugiausia štabo Operatyvinio skyriaus viršininko plk. A. Tamošiūno ir jo skyriaus karininkų pastangomis. Turiu pripažinti, kad plk. A. Tamošiūnas tuo metu Lietuvos kariuomenėje buvo labiausiai patyręs operacijų planavimo karininkas, šią patirtį jis sukaupe per ilgametę tarnybą sovietų armijos tankų daliniuose. Už šio plano įgyvendinimą buvo atsakingas SKAT štabo viršininko pavaduotojas kariniam rengimui plk. V. Benediktavičius.

Tos rinktinės, kurios gavo įsakymus, blokavimo postus savo teritorijose pradėjo įrenginėti gegužės 15 d., tačiau Kazlų Rūdos oro uosto blokada buvo pradėta jau balandžio 21 dieną. Ją vykdė Kauno ir Marjampolės rinktinės bei SKAT štabo sargybu kuopos kariai. Rinktinėms buvo įsakyta sudaryti ir mobilias 10–15 savanorių operatyvines grupes ypatingoms užduotims vykdyti. Rusijos karinių dalinių kontrolės ir blokavimo užduotis truko tris mėnesius. Buvo įrengti 44 Rusijos kariuomenės transporto patikrinimo postai, juose vienu metu budėjo 201 karys savanoris. Per tą laikotarpį visoje Lietuvos teritorijoje patikrintas 18 341 karinis automobilis ir 47 810 jais važiuusių karių.

Sudėtinga užduotis buvo įvykdyta – blokada pavyko, nors savanoriams psichologiškai nebuvo lengva stovėti postuose su mažo kalibro bei medžiokliniais šautuvais, tik į užduoties vykdymo pabaigą buvo gauta po kelis AK-47 Kalašnikovo automatus. Trūko radijo ryšio priemonių, postams reikiamos įrangos, taip pat paprasčiausios šiltos ir neperšlampančios aprangos.

Ne kartą tikrinant Rusijos kariškių automobilių ir karių dokumentus buvo „užtrauktos“ ginklų spygnos ir užtaisyti ginklai, situacijos buvo labai sudėtingos, bet savanoriai puikiai žinojo savo pagrindinę užduotį – nesileisti išprovokuojamiems kariniam konfliktui. Karinis konfliktas mums nebuvo naudingas, todėl reikėjo elgtis ramiai ir užtikrintai.

Viena iš rimčiausių situacijų buvo Kaune, kelio į Rokus poste, kai Rusijos karinių automobilių stabdoma kolona nepakluso ir nesustojo. Tada poste budėjo 201 kuopos savanoriai Bronius Namajūnas (paminos viršininkas), Minvydas Mikalauskas, Audrius Krasauskas ir Linas Radzevičius. Pastarieji du savanoriai atidengė ugnį ir peršovę pirmojo automobilio padangas koloną vis dėlto priverstė sustoti. Tai buvo pirmieji šūviai vykdant blokavimo užduotį. Rusijos kariškiams buvo duota suprasti, kad Lietuvos kariai neleis iš savęs tyčiotis ir atsakingai vykdys pareigas. Psichologiškai šis atvejis buvo naudingas abiem pusėms: Rusijos kariams tapo aišku, kad stabdomi privalo sustoti, o Lietuvos kariai suprato, kad tokiose situacijose reikia elgtis ryžtingai ir nepaklūstančius priversti sustoti.

Po kelerių metų, kai Rusijos kariuomenė jau buvo išvesta iš Lietuvos ir buvo apdovanojami labiausiai pasižymėję Lietuvos kariuomenės karininkai ir kariai, būdamas SKAT vadu pateikiau Kauno rinktinės savanorius Audrių Krasauską ir Liną Radzevičių koviniams valstybiniais apdovanojimams. Labai džiaugiuosi, kad abu savanoriai Lietuvos Respublikos Prezidento dekretu už drąsą buvo apdovanoti Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinais.

Įvykdžius Rusijos karinių dalinių blokavimo užduotį šie kariniai vienetai bei personalas buvo ir toliau stebimi. Tai buvo daroma iki pat 1993 m. rugpjūčio 31 d., iki paskutinis Rusijos karinis dalinys paliko Lietuvos teritoriją.

Nemažai Rusijos kariškių jau daug metų gyveno Lietuvoje, o kai kurie netgi buvo sukūrę mišrias šeimas ir prasidėjus Rusijos kariuomenės išvedimui ketino likti nuolat gyventi Lietuvoje. Jie pradėjo prekiauti iš karinių dalinių išneštais kariniais daiktais ir netgi amunicija, o kartais ir ginklais. Kariai savanoriai, kurie turėjo pažįstamų ar kaimynų, tarnaujančių Rusijos kariuomenėje, pasinaudojo šia proga ir kai ką iš jų įsigijo. Tai buvo nelegalu, bet kitos išeities nebuvo. Atsikuriančiai Lietuvos kariuomenei visko trūko ir, kaip sakoma, dovanotam arkliui į dantis nežiūrima.

Dviejų šarvuotų transporterių BTR-60 pirkimo iš Rusijos kariškių operacija už nuvertėjusius rublius įvyko miške prie Vilniaus. Kaune iš tankų remonto gamyklos įforminant kaip pagalbines civilines transporto priemones buvo nupirkti penki BTR-60.

Verslininkas iš Jonavos sugebėjo gauti iš išvykstančių Rusijos kariškių ir mums parduoti 3 BTR-60. Tai buvo 1993 m. rudenį jau išvedus Rusijos kariuomenę iš Lietuvos.

Savanoriai iš visos Lietuvos ieškojo, ką iš išsikraustančios Rusijos kariuomenės kariškių galima nupirkti, nes aprūpinimas buvo tragiškas ir visko trūko. Pirko šalmus, kastuvėlius, kuprines, šovinius, ginklų įgyti buvo sunkiau, bet pasitaikydavo net kulkosvaidžių, iš Šiauliuose dislokuotos aviacijos bazės sugebėjo gauti aviacinių patrankėlių ir kasečių malūnsparniams su nevaldomomis raketomis taikiniams žemėje naikinti. Buvo kilęs skandalas, Rusijos kariškiai pradėjo ieškoti dingusių iš dalinio ginklų ir šaudmenų,

bet visa tai buvo išsaugota ir vėliau perduota Lietuvos karinėms oro pajėgoms, kurie jas ir pasikabino prie savo sraigtasparnių Mi-8.

Lietuvos verslininkai, turėję ryšių Baltarusijoje ir Rusijoje, sugebėjo šį bei tą atvežti jau Rusijos kariuomenei pasitraukus iš Lietuvos. Buvo gautos ir dvi nuo peties paleidžiamos priešlėktuvinės raketos „Iglā“ („žemė–oras“), tik jų mechanizme trūko kelių detalių (aišku, to niekam nesakėme), bet psichologškai buvo naudinga, kai su tokia raketa nupaveiksluotą štabo kuopos karį išspausdinome „Kario“ žurnalo viršelyje. Nuotraukoje karys rimtu veidu raketą buvo nukreipęs į dangų, vamzdyje matyti raketos kovinė galvutė. Tai buvo atgrasymo ir psichologinio poveikio priemonė.

Kai kas po to sureagavo ir atsiuntė iš Lietuvos kariuomenės generalinio štabo rusakalbį, kilusį iš Lietuvos, buvusį sovietinį karininką, kažkaip ten įsitrynusį. Jis buvo atsiųstas „kaip komisija patikrinti turimos SKAT ginkluotės“. Beje, nepraėjus nė metams buvo pašalintas iš kariuomenės įtarus verčiantis nelegalia veikla, greičiausiai dirbo kitai valstybei.

Taip vykdydama pavestas užduotis, pati apsirūpindama sudėtingomis okupacijos sąlygomis, kūrėsi Lietuvos kariuomenė. Tai buvo įmanoma padaryti tik su savo noru ginti Lietuvos atėjusiais tikraisiais šalies patriotais. Paraleles čia galima būtų išvesti su praėjusio šimtmečio 1918–1920 m. savanoriais, atėjusiais ginti atkurto Lietuvos nepriklausomybės, bei su pokario 1944–1953 m. pasiaukojamai kovojusiais Lietuvos partizanais.

JAV „Mil to Mil“ grupė Lietuvoje

JAV pajėgų vadovybės Europoje štabas (US EUCOM HQ) Rytų Europos ir kai kuriose buvusiose SSRS valstybėse inicijavo ir vykdė „Kariai kariams“ (angl. „Mil to Mil“) programą.

Jau prabėgo daugiau negu dvidešimt metų, kai Lietuva, kaip ir kitos Baltijos šalys, yra visavertė stipriausios pasaulyje saugumo organizacijos NATO narė. Tuomet, kai po 50 sovietinės okupacijos metų ėmėme atkurti savo šalies kariuomenę, sunkiai įsivaizdavome, kaip ir kada reikės pasiekti kokybinius standartus, atveriančius Aljanso duris. Žinoma, viena buvo akivaizdu – alternatyvos šiai narystei nėra, jei siekiame, kad Lietuva būtų saugi ir visi mums žinomi liūdni *praeities* scenarijai nebesisikartotų.

Prisimindamas tuos laikus, išskirtiniu veiksmu laiku 1993 m. JAV inicijuotą karinio bendradarbiavimo ir paramos programą – ji tapo kertiniu Lietuvos ir kitų Baltijos šalių kariuomenių plėtros, tobulėjimo bei laipsniško įsiliejimo į karinę Vakarų šeimą akmeniu.

2013 m. lapkričio 23 d. Vilniuje netoli Spaudos rūmų buvo pasodinta 20 ažuoliukų reikšmingo karinio bendradarbiavimo dvidešimtmečiui paminėti. Ne veltui. Jau 1993 m. JAV nacionalinė gvardija žengė pirmuosius žingsnius įgyvendindama paramos Lietuvai, Latvijai, ir Estijai projektą – taip buvo pradėtos dvišalio bendradarbiavimo programos „Lietuva ir Pensilvanijos valstija, Latvija ir Mičigano valstija bei Estija ir Merilando valstija“. Reikia pasakyti, kad tai buvo itin svarbus saugumo Šiaurės ir Rytų Europos aspektas, atsižvelgiant į to laiko geopolitines aplinkybes ir nestabilumą Rusijoje, subyrėjus Sovietų Sąjungai.

Be to, šios 1993 m. mūsų bei gretimose šalyse prasidėjusios programos tapo tvirtu impulsu tolesniam kariniam JAV ir Europos bendradarbiavimui. Iki šiol būtent Europoje yra realizuotos 22 tokios programos, o bendrai pasaulyje jų sukurta daugiau nei 60.

Pagrindinis karinio „Mil to Mil“ Lietuvos ir JAV bendradarbiavimo elementas buvo vadinamosios karinio bendradarbiavimo komandos (KBK). Jų skaičius mūsų šalyje svyravo nuo 3 iki 5, jos tapo svarbiausiomis amerikiečių karinių žinių bei patirties teikėjomis Lietuvos kariuomenei. Iki šiol per bendradarbiavimo laikotarpį buvo surengta daugiau nei 5 300 šių komandų susitikimų, mokymų ir pan. Būtent jie buvo esminė paspartis diegiant žmogaus teisių, socialinių garantijų, civilinės ginkluotųjų pajėgų kontrolės principus Lietuvoje, padėjo kurti profesionalios kariuomenės pagrindus. Kartu mes aiškiai pamatėme amerikietiškosios karybos pranašumus ir supratome, kad JAV kariuomenės modelis bei jos siūlomi sprendimai yra naudingi tokiose jaunos demokratijos šalyse, kokia tuo metu buvo Lietuva. Be to,

neriekia pamiršti, kad įgyvendindama tokius projektus JAV įdiegė ir savo nacionalinio saugumo strategijos nuostatas: pagrindinis JAV nacionalinio saugumo aspektas yra taika bei laisvės privalumų sklaida visame pasaulyje.

Daugiau nei 60 JAV karių tarnavo Lietuvos KBK ir svariai prisidėjo prie to, kad per kiek daugiau nei 10 tokio dvišalio bendradarbiavimo metų mūsų šalis pasiektų vieną svarbiausių savo užsienio politikos tikslų – taptų NATO nare.

Jungtinės bendradarbiavimo komandos programa (JBKP) Lietuvoje pradėta įgyvendinti 1993 m. balandį – dar kai iš mūsų šalies nebuvo iki galo išvesta okupacinė Rusijos kariuomenė. Taigi, galima sakyti, kad laikas buvo kaip niekad tinkamas, nes JBK nariai galėjo būti tiesioginiais liudytojais įvykių, kurie baigėsi 1993 m. rugpjūčio 31 dieną.

Tiesa, dar anksčiau, 1993 m. sausio 17 d., į Vilnių atvyko didelė JAV karinių pajėgų Europoje vadavietės (US EUCOM) delegacija. Tad kaip tik 1993 m. bendradarbiavimo procesas prasidėjo, tapo visavertis ir nenutrūkstamas, nors pasigirdavo skeptiškų nuomonių.

Grįžkime prie JBKP. Šios programos tikslas buvo plėtoti Lietuvos kariuomenės gebėjimus, kad jie atitiktų vakarietiškus standartus ir kad mūsų kariai galėtų prisijungti prie tarptautinių operacijų. Daugiausia keistasi informacija, kaip ir mokytasi, Lietuvoje lankantis JAV kariniams ekspertams arba per mūsų karių vizitus JAV kariuomenėje ir Pensilvanijos nacionalinėje gvardijoje. Tuo laiku pagrindinės JBKP temos buvo lyderystė, kariškių ir civilių bendradarbiavimas, komunikacija ir logistika. Galima tik pridurti, kad visą programos veiklą koordinavo JAV pajėgų Europoje vadavietė (US EUCOM), o mūsų šalies lygmeniu Lietuvos vadinamųjų „Mil to Mil“ grupių veiklą koordinavo Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija.

Ypač svarbiu veiksmu tapo konkretūs žmonės, kurie dirbo Lietuvoje kaip KBK nariai. Amerikiečiai pasistengė, kad neretai net kartais keturi iš penkių tokios komandos narių (JAV kariuomenės karininkų arba seržantų) būtų lietuvių kilmės, o tai itin palengvino bendravimą ir kūrė labai palankų JAV karių įvaizdį Lietuvos visuomenės akyse. Juk amerikietis karys, kalbantis lietuviškai, kažin ar galėjo būti laikomas nauju okupantu.

Žinoma, laikui bėgant šių komandų sudėtis keisdavosi dėl paprasčiausios rotacijos, tačiau principas, kad bent vienas komandos narys būtų lietuvių kilmės, išliko ilgus metus.

Pagrindiniai JAV įgyvendintos KBK programos tikslai buvo jaunų karininkų, puskarininkų ir šauktinių profesionalumo kėlimas, kadru planavimas, organizacija ir atsakomybė, personalo administravimo sistemos, logistinė informacija, civilių evakuacijos planavimas, pratybų proceso priežiūra, vadovavimas, valdymas ir ryšiai, gynybinės operacijos miestų teritorijose ir kiti.

Esmine KBK programos Lietuvoje veiklos ašimi tapo bendradarbiavimas su Pensilvanijos nacionaline gvardija. Renkantis šią JAV valstiją svarbiam kariniam bendradarbiavimui remtasi gana paprastu argumentu – būtent Pensilvanijoje buvo didelė lietuvių bendruomenė, o tai darė minėtąjį etninį veiksnį lengvai įgyvendinamą.

Galima tik pabrėžti, kad Lietuvos kariuomenė tebendradarbiauja ir šiandien – keičiasi informacija, Pensilvanijos nacionalinės gvardijos kariai dažnai vieši Lietuvoje, lietuviai kariai vyksta semtis patirties į JAV. Be to, Pensilvanijos nacionalinės gvardijos atstovai visuomet dalyvauja svarbiose tarptautinėse pratybose kartu su Lietuvos bei kitų Baltijos šalių kariais. Pratybas pakeitė realios operacijos, kuriose mūsų kariai su amerikiečiais dalyvauja kartu. 2010–2012 m. Pensilvanijos nacionalinės gvardijos kariai tarnavo Lietuvos vadovaujamoje Policijos operacinėje mokymo ir sąveikos grupėje, rengusioje Afganistano policijos pareigūnus Goro provincijoje. Per dvejus veiklos metus ši grupė parengė per 700 Afganistano policijos pareigūnų. Pasibaigus tarptautinei misijai jie kartu su kitomis saugumą užtikrinančiomis pajėgomis perėmė atsakomybę už savo provincijos saugumą.

Prabėgę jau daugiau kaip trys sėkmingo bendradarbiavimo dešimtmečiai yra ne vien istorija. Tai kartu ir puikus pavyzdys ateičiai, nes bendros pratybos, bendras dalyvavimas tarptautinėse operacijose

bei misijose – tiesiausias kelias siekiant didžiausios sąveikos. Tokio bendradarbiavimo pavyzdys parodo, kad Lietuvos ir JAV kariai, būdami ir NATO kariais, yra pajėgūs padėti vieni kitiems ir pasiruošę teikti šią pagalbą vos tik kilus tokiam poreikiui.

Trumpai apie autorių

Arvydas Pocius gimė 1957 m. gegužės 14 d. Klaipėdoje, generolas leitenantas (2011).

1979 m. baigęs Lietuvos kūno kultūros institutą Kaune dirbo treneriu. Dziudo ir laisvųjų imtynių sporto meistras. XX a. 9 dešimtmečio pabaigoje Sąjūdžio saugos (vadinamųjų žaliaraiščių) būrio narys. 1991 m. sausį Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo gynėjas, vienas iš Savanoriškosios krašto apsaugos tarnybos kūrėjų ir vadų. 1997 m. baigė Vokietijos Bundesvero akademijos generalinio štabo tarptautinį kursą Hamburge. 1998–2002 m. Krašto apsaugos savanorių pajėgų, 2002–2003 m. Lietuvos kariuomenės Rytų apygardos vadas. 2004 m. baigė JAV sausumos pajėgų karo koledžą Karlaile, 2007 m. – Tarptautinių santykių ir diplomatijos magistro programą Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institute.

2004–2007 m. Lietuvos sausumos pajėgų vadas. 2007–2009 m. NATO Sąjungininkų transformacijos vadavietės štabo viršininko pavaduotojas švietimui ir mokymui. 2009–2014 m. Lietuvos kariuomenės vadas. 2014–2019 m. Lietuvos ambasadorius Rumunijoje ir Bulgarijos Respublikai. Nuo 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo narys. Parašė atsiminimų knygą „Nematomuose apkasuose“ (2017).